

مقایسه شادکامی، تاب‌آوری و هوش اجتماعی در دانش آموزان پسر دوره متوسطه دوم خانواده‌های عادی و طلاق شهر اراک

صادق هرمزی^۱، علی باقری^۲، فرهاد آذرخوش^۳

^۱ کارشناسی ارشد، روان شناسی عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک

اداره آموزش و پرورش ناحیه یک اراک، آموزشگاه امام حسین(ع)

آدرس پست الکترونیک: sadeghhormozi75@gmail.com

شماره تماس: ۰۹۳۳۲۲۸۲۲۴۱

^۲ کارشناسی ارشد مشاوره مدرسه، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک

آداره آموزش و پرورش ناحیه یک اراک، آموزشگاه شاهد شکوفه‌های ایثار

آدرس پست الکترونیک: Ali.bgh@gmail.com

شماره تماس: 09188644280

^۳ کارشناسی ارشد روان شناسی عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک

آداره آموزش و پرورش شهرستان خمین، آموزشگاه پاسداران انقلاب اسلامی

آدرس پست الکترونیک: Farhadazarkhosh@yahoo.com

شماره تماس: ۰۹۱۸۴۹۱۲۴۴۳

چکیده

پژوهش حاضر با هدف مقایسه شادکامی، تاب‌آوری و هوش اجتماعی در دانش آموزان خانواده‌های عادی و طلاق دوره دوم متوسطه شهر اراک انجام شد. جامعه آماری این پژوهش کلیه فرزندان پسر خانواده‌های عادی و طلاق دوره متوسطه دوم شهر اراک بودند که تعداد ۱۴۰ نفر از آنها به صورت نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند. ابزار این پژوهش پرسشنامه شادکامی آکسفورد (۱۹۸۹)، پرسشنامه تاب‌آوری کانر و دیویدسون (۲۰۰۳)، پرسشنامه هوش اجتماعی ترومسو (۲۰۰۱) بود. در این پژوهش برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، از روش‌های آماری توصیفی و استنباطی که به کمک نرم‌افزار SPSS استفاده شد. نتایج پژوهش حاضر نشان داد، میانگین شادکامی میان دانش‌آموزان پسر خانواده‌های عادی بیشتر از دانش‌آموزان پسر خانواده‌های طلاق بود(عاطفه مثبت، میانگین سطح رضایت در طول یک دوره و نداشتن احساس منفی). میانگین تاب‌آوری در دانش‌آموزان پسر خانواده‌های عادی بیشتر از دانش‌آموزان پسر خانواده‌های طلاق بود. همچنین میانگین هوش اجتماعی در دانش‌آموزان پسر خانواده‌های عادی بیشتر از دانش‌آموزان پسر خانواده‌های طلاق بود(پردازش اطلاعات اجتماعی، مهارت‌های اجتماعی و آگاهی اجتماعی).

واژه‌های کلیدی: شادکامی، تاب‌آوری، هوش اجتماعی، خانواده‌های طلاق و عادی



کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes

۱- مقدمه

افراد ازدواج را به عنوان صمیمانه ترین رابطه بزرگسالی محسوب میکنند، رابطه ای که برای آنها منبع اصلی عاطفه و حمایت است (مونتهسی^۱ و همکاران، ۲۰۱۳). خانواده همواره در کانون توجه اندیشمندان قرار داشته است. خانواده را باید به عنوان نهادی زیستی و اجتماعی، جایگاه شکل گیری نخستین روابط، زمینه ساز رشد عاطفی، اجتماعی، ارزشهای فرهنگی، انطباق با جامعه، مراقبت و تربیت فرزندان دانست. خانواده، شالوده اساسی ساختار اجتماعی جوامع است که با ازدواج و آغاز زندگی زناشویی شکل می گیرد. خانواده نهادی واسطه میان فرد و جامعه است که نتیجه تحولات فردی در نهاد خانواده به جامعه منتقل می شود و افراد نیز متأثر از تحولات جامعه قرار می گیرند؛ از این رو خانواده عنصری ارزشمند برای جامعه است. خانواد نقش اساسی در بهنجاری یا نابهنجاری اعضای خود ایفا می کند (سویز، تاتری، بروکارت و براکی^۲، ۲۰۰۴). نقش خانواده به عنوان کوچکترین واحد اجتماعی با کارکرد های مختلف آن می تواند هم در جنبه ی مثبت آن (ایجاد کانون آرامش) و هم در جنبه منفی اش (ایجاد آسیب اجتماعی) بسیار مهم و تاثیر گذار باشد (زمانی زارچی و همکاران، ۱۳۹۷). خانواده نقش مهمی در سلامت روان انسان ایفا میکند، با وجود این، پس از دگرگونی های اجتماعی در غرب و مدرن سازی در جهان سوم با چالش مواجه شده است. طوری که در مسیر فروپاشی ساختارها و ارزش هایش پیش می رود. هیچ گاه مطالعه آسیب شناسی اجتماعی و انحرافات اجتماعی بدون توجه به طلاق امکان پذیر نیست. طلاق در واقع یکی از پدیده های مهم اجتماعی است که منشا آن به خانواده باز می گردد ولی آثار آن علاوه بر خانواده متوجه کل جامعه نیز می شود. در حقیقت، چنانچه به خانواده به عنوان سیستم اجتماعی که عناصر درون آن دارای همبستگی می باشند خللی وارد شود، این مساله می تواند به انسجام و همبستگی کل اعضای خانواده نیز خلل وارد کند و کارکردهای اجتماعی و فردی افراد خانواده را دچار مشکلات عدیده ای نماید. هر چند پدیده طلاق در جوامع و فرهنگ ها و ادیان مختلف، متفاوت و با نگرش های متنوعی همراه می باشد اما افزایش آن می تواند آسیب ها و مخاطرات جدی ای را بر سلامت روان و رشد اعضای آن خانواده به همراه داشته باشد، زیرا علاوه بر ضربه های روحی و عاطفی که به زوج مطلقه وارد می سازد، مشکلات دیگری نیز برای فرزندان آن زوجین نیز به وجود می آید و متعاقب آن بی سرپرستی و بد سرپرستی کودکان طلاق را رقم می زند. در ادامه باید اشاره کرد که طلاق معضلی اجتماعی است که پیامدهای فردی و اجتماعی مهمی دربردارد. فرزندان از جمله گروههای آسیب پذیری هستند که تحت تأثیر طلاق قرار میگیرند، پراکنده شدن اعضای خانواده و محرومیت فرزندان از سرپرستی مشترک والدین، پس از فروپاشی و از هم گسیختگی خانواده، آنان را از داشتن مواهب و مزایای زندگی خانوادگی محروم می کند و هویت فردی و خانوادگی فرزندان طلاق را مختل می سازد. در واقع طلاق در همه مراحل زندگی فرزندان تأثیرات منفی و زیانباری بر جا میگذارد (آماتو و افیفی^۳، ۲۰۰۶). در مقابل، برخی مطالعات نشان میدهد که علت مشکلات عاطفی و رفتاری کودکان طلاق، جدا شدن والدین از یکدیگر یا زندگی کردن آنها با یک والد نیست؛ بلکه تنش ها و درگیری های خانوادگی و تعارضات والدین قبل از طلاق، باعث ایجاد مشکلات روحی و روانی و در پی آن مشکلات رفتاری در آنها شده است. آماتو، کین و اسپنسر^۴ (۲۰۱۱) ابراز کردند که تأثیرات منفی نزاع و کشمکش بین والدین از وقوع حکم طلاق بیشتر است. آنها نشان دادند که به جایی بچه ها از محیط خانوادگی پر تعارض برای آنها فرصت رشد در محیطی با تنش کمتر را فراهم می سازد و از عملکرد تحصیلی ضعیف و مشکلات رفتاری و روانی آنها می کاهد. آماتو (۲۰۱۴) معتقد است نتایج بیشتر تحقیقات نشان می دهد که فرزندان که والدینشان از یکدیگر جدا شده اند، نسبت به فرزندان که والدینشان با یکدیگر زندگی می کنند، مشکلات روحی و جسمی بیشتری دارند. تأثیر طلاق بر فرزندان بسیار پیچیده است، فرزند تک والد ناخواسته در گیر تضادهایی می شود که نه توان درک آن را دارد و نه تاب کنار آمدن با آنها را دارد. پژوهش های مختلف نشان می دهد در بیشتر آسیب های اجتماعی ردپایی از فرزندان طلاق به چشم می خورد. شادکامی به عنوان یکی از مهم ترین نیازهای روانی بشر، به دلیل تأثیرات عمده ای که بر شکل گیری شخصیت آدمی دارد، شادکامی و نشاط نیز یکی از مهمترین نیازهای روانی بشر هستند که تأثیر عمدهای در شکل گیری شخصیت و سلامت روان دارد. روانشناسان حالت شادی را نتیجه عمل هماهنگ، منسجم و سازمان یافته همه عواطف یک فرد می دانند و معتقدند که نشاط و آرامش روحی زمینه های باروری خرد و اندیشه را به وجود می آورد تا جایی که میان شادکامی با سلامت عمومی همبستگی مشاهده شده است اهمیت مطالعه شادی به حدی است که برخی پژوهشگران و نظریه پردازان افسردگی معتقدند به جای توجه صرف به افسردگی، بهتر است به شادی پرداخته شود. نشاط و انبساط روحی، یکی از متغیر های موثر در شکل گیری شخصیت مثبت در کودکان و نوجوانان است و بالعکس، اضطراب و تشویش خاطر عامل مهمی در توقف استعدادها است. شادکامی بر نگرش و ادراکات شخصی مبتنی است و حالتی مطبوع و دلپذیر است. و

¹ Montesi

² Soyes, Tatrai, Broekaert & Bracke

³ Amato & Afifi

⁴ Amato, Kane and Spencer



کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes



تجربه‌های مثبت و رضایت از زندگی نشأت می‌گیرد. بنابراین می‌توان گفت؛ شادکامی یکی از مفاهیم و مولفه‌های اساسی زندگی افراد به ویژه دانش‌آموزان به شمار می‌رود که ارتباط تنگاتنگی با موفقیت آموزشی دارد. با مطرح شدن روزافزون اهمیت شادکامی بر همه ابعاد انسان توجه بسیاری از پژوهشگران به این مسأله جلب شده است شادکامی از جهت اثرات آن در خانواده نیز حائز اهمیت است. شادی امری مسری است، یعنی شادی یک فرد می‌تواند در دیگران نیز شادی پدید آورد. شادکامی زندگی را دلپذیرتر و انعطاف پذیرتر می‌نماید. مطالعه بر روی شادکامی اخیراً رشد قابل ملاحظه‌ای داشته است از آن‌جا که شادی یکی از هیجانات اساسی بشر است، لذا هرکس به فراخور خود آن را تجربه مینماید. جامع‌ترین و در عین حال عملیاتی‌ترین تعریف شادمانی را وینهوون^۵ (۱۹۸۸) ارائه می‌دهد؛ به نظر او، شادمانی به قضاوت فرد از درجه یا میزان مطلوبیت کیفیت کل زندگی اش اطلاق میگردد. چرا که این تصمیم بر سبک زندگی و از آن مهمتر کیفیت زندگی خانوار مؤثر است.

یکی از عوامل درونی که از سازه‌های روانشناسی مثبت‌نگر به حساب می‌آید، تاب‌آوری روانشناختی است که در دهه‌های گذشته نقش آن در رشد و سلامت اثبات شده است و اخیراً در حوزه خانواده جایگاه ویژه‌ای پیدا کرده است (میرو و نول^۶، ۲۰۱۹). در تعریف تاب‌آوری میگویند: تاب‌آوری ویژگی شخصیتی است که به مطابقت فرد با تغییرات و استرس‌های محیطی کمک میکند و معتقدند افراد با ویژگی تاب‌آوری روانشناختی میتوانند در شرایط زندگی، روش‌های آسان‌تری را انتخاب کنند، زیرا آنها مهارت‌های حل مسئله را رشد می‌دهند و مقاومت بیشتری در برابر شرایط استرس‌زا از خود نشان میدهند. نتایج تحقیقات بیانگر این است که تاب‌آوری سازه‌ای است که با بسیاری از جنبه‌های مختلف از جمله ازدواج و خانواده درمانی در ارتباط است (صمدی فر، ۱۳۹۴). تاب‌آوری نیز از جمله عوامل حمایت‌کننده‌ای است که از فرد در برابر آسیب‌ها و بیماری‌ها حمایت می‌کند. روجاس، رودریگز، پاچکو، زاپاتا، مونسالو^۷ و همکاران (۲۰۱۸) تاب‌آوری را فرایند پویایی می‌دانند که منجر به سازگاری مثبت در مواجهه با تروماها و مشکلات ناگوار می‌شود. میلر، سیالز و هامیلتون^۸ (۲۰۱۷) باور دارند که تاب‌آوری به منزله‌ی سپری در برابر آسیب‌شناسی‌های روانی است. در نتیجه این انعطاف‌پذیری انطباقی، افراد دارای تاب‌آوری بالا اعتماد به نفس بالاتری دارند و با احتمال بیشتری در زندگی خود عواطف مثبت را تجربه می‌نمایند (فولک^۹، ۲۰۱۶). تاب‌آوری حفظ شایستگی و صلاحیت در شرایط تهدیدآمیز و تنیدگی‌زا و برگشت به حالت اولیه پس از تجربه ضایعه‌ای روانی و برخورداری از رشد مناسب به رغم وجود وضعیت پرخطر، تعریف شده است. میزان تاب‌آوری فرد از طریق تعامل با مشکلات و خطرات و عوامل محافظت‌کننده فردی تعیین می‌گردد (مالدینگ، پیترز، رابرتز، ائونارد و اسپارکمن، ۲۰۱۲؛ دوستی، پورمحمد رضای تجربی و غباری بناب، ۱۳۹۳). تاب‌آوری معادل واژه انگلیسی Resiliency در فرهنگ لغت، کلمه، خاصیت کشسانی، بازگشت‌پذیری و ارتجاعی معنا شده است، ولی در متون بهداشت روانی تاب‌آوری معادل گویاتری است. ریشه تاب‌آوری از علم فیزیک گرفته شده است و به معنی جهیدن به عقب است. تاب‌آوری به عنوان فرایند، توانایی یا فرایند سازگاری موفقیت‌آمیز به رغم شرایط تهدیدآمیز تعریف شده است (هووارد و جانسون^{۱۰}، ۲۰۰۰). در واقع افراد تاب‌آور قادر هستند به عقب بجهند. آنها توانایی زنده ماندن و حتی غلبه بر ناملایمات را دارند. تاب‌آوری می‌تواند باعث شود که فرد پیروزمندانه از رویدادهای ناگوار بگذرد و علیرغم قرار گرفتن در معرض تنش‌های شدید، شایستگی اجتماعی، تحصیلی و شغلی او ارتقا یابد. تاب‌آوری، سازگاری مثبت در واکنش به شرایط ناگوار است. به عبارت دیگر تاب‌آوری عاملی است که به افراد در رویارویی و سازگاری با موقعیت‌های سخت و تنش‌زای زندگی کمک می‌کند (ایزدیان و همکاران، ۲۰۱۰، نقل از: قربانی، ۱۳۹۳).

در نوع‌شناسی هوش، به انواع متنوع و مختلفی اشاره شده است که برخی از آنها هوش را شامل هوش طبیعی، هوش معنوی، هوش ذهنی، هوش هیجانی و ... می‌دانند. یکی از این هوش‌ها که به اشتباه معادل با هوش عاطفی و هیجانی قلمداد میکنند و به جای هم استفاده میکنند، هوش^{۱۱} اجتماعی است. هوش بین فردی یا هوش اجتماعی، یعنی مهارت عاطفی که برای حفظ ارتباطات نزدیک در دوستی‌ها، ازدواج یا ارتباط شغلی اساسی است. این هوش شامل آگاهی از موقعیت‌ها و سیستم رفتار اجتماعی است که آنها را کنترل میکند و یک دانش از سبک‌های تعامل و راهبردهایی است که می‌تواند به یک شخص در به انجام رساندن اهدافش در برخورد با دیگران کمک کند. هوش اجتماعی دارای مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی، آگاهی اجتماعی و پردازش اطلاعات اجتماعی است و آگاهی و شناخت اجتماعی، در واقع شناخت از کارکرد کنونی دنیای اجتماعی است، مردم آشنا با این تنوع شناخت‌ها می‌دانند که در موقعیت‌های اجتماعی چه رفتاری داشته باشند در حالی که هوش اجتماعی علیرغم

⁵ Vennhoven

⁶ Meerow & Newell

⁷ Rojas, Rodriguez, Pacheco, Zapata, Monsalve

⁸ Miller, Sealas & Hamilton

⁹ Folke

¹⁰ Howard & Johnson

¹¹ social intelligence



کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes

می توانند به ترتیب با سطوح معناداری ۰/۰۳۹، ۰/۰۰۴ و ۰/۰۳۵، پیش بینی کننده میزان احساس غربت دانشجویان باشند. نتایج به دست آمده نشان می دهد که با بالا رفتن میزان شادکامی، تاب آوری دانشجویان افزایش و همچنین باتجربه کردن احساس غربت بیشتر سطح تاب آوری دانشجویان کاهش پیدا خواهد کرد.

دیناروند (۱۳۹۹) در پژوهش خود با عنوان «تاثیر آموزش هوش هیجانی بر سازگاری اجتماعی - فردی و شادکامی و عملکرد تحصیلی دانش آموزان پسر دوره اول متوسطه شهر بندر امام خمینی(ره)» به این نتیجه رسید که آموزش به کار رفته باعث افزایش شادکامی، سازگاری اجتماعی و همچنین پیشرفت در عملکرد تحصیلی در دانش آموزان می شود. به طور کلی، می توان گفت که آموزش به کار رفته در تحقق فرضیه های پژوهش اثربخش است.

جوکار (۱۳۹۶) در پژوهش خود با عنوان «نقش واسطه ای تاب آوری در رابطه بین هوش هیجانی و هوش عمومی با رضایت از زندگی» به این نتیجه رسید که اولت، هوش عمومی و هیجانی به صورت مستقیم پیش بینی ضعیفی از رضایت از زندگی دارند. ثانیاً، هوش هیجانی نسبت به هوش عمومی، پیش بینی کننده قوی تر تاب آوری است. ثالثاً تاب آوری نقش واسطه ای بین انواع هوش و رضایت از زندگی دارد، ضمن اینکه این نقش در مورد هوش هیجانی قوی تر بود. نتایج مقایسه دیاگرام مسیر دختران و پسران نشان داد که در مورد دختران مسیرها و ضرایب آنها با نتایج به دست آمده از کل گروه همخوانی ندارد.

فیروزی و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهش خود با عنوان «نقش پیش بینی کننده هوش هیجانی و سبک های فرزندپروری ادراک شده در شادکامی دانش آموزان» به این نتیجه رسیدند که میان شادکامی دختران و پسران تفاوت معناداری وجود داشت. سبک های فرزندپروری و مولفه های هوش هیجانی در هر دو گروه پسران و دختران با شادکامی رابطه معناداری داشت. همچنین، نتایج نشان داد که در گروه پسران به ترتیب سبک فرزندپروری مقتدرانه، خودآگاهی و سبک فرزندپروری سهل گیرانه به ترتیب ۵۰ درصد از شادکامی را تبیین می کند اما در گروه دختران مهارت های اجتماعی و سبک فرزند پروری مقتدرانه ۱۷ درصد شادکامی را تبیین کرد. در مجموع نتایج حاکی از آن است که هوش هیجانی و نوع سبک فرزندپروری که والدین به کار می برند در پیش بینی شادکامی نقش اساسی و مهمی دارند

ابراهیمی (۱۳۹۰) در پژوهش خود با عنوان «بررسی رابطه تاب آوری و هوش هیجانی با سازگاری (عاطفی، اجتماعی، تحصیلی) در دانش آموزان پسر دبیرستانهای شهر تهران» به این نتیجه رسید که تاب آوری و هوش هیجانی رابطه معکوسی با نمرات سازگاری دارد.

۲- روش شناسی

این پژوهش از نظر هدف کاربردی بوده و روش این تحقیق، از نوع علی مقایسه ای است. جامعه آماری پژوهش حاضر کلیه دانش آموزان پسر مقطع دوم متوسطه شهر اراک بودند، از هر گروه ۶۰ نفر به عنوان نمونه به صورت در دسترس انتخاب شدند. لازم بذکر است که دانش آموزان از همه لحاظ به هم شبیه بودند و تنها تفاوت بین آنها در خانواده طلاق یا عادی آنها بود. ابزار گردآوری اطلاعات در این پژوهش پرسشنامه است و پرسشنامه های مورد استفاده در این پژوهش به شرح زیر می باشد.

۲-۱- پرسشنامه شادکامی

این پرسشنامه در سال ۱۹۸۹ توسط آرجیل، مارتین و کراسلند ساخته شد. شیوه ساخت آن به این گونه بود که این پژوهشگران از طریق رایزنی با آرون تی بک، جمالت مقیاس افسردگی بک را وارونه کردند و ۲۱ گویه به دست آمد. سپس ۱۱ ماده به این ۲۱ ماده افزوده شد و در نهایت با بررسیهای نهایی مقیاس ۲۹ گویهای پرسشنامه شادکامی آکسفورد (OHI) پدید آمد. همچنین در سالهای بعد این پرسشنامه تغییراتی یافت و با نام questionnaire happiness oxford یا با اختصار OHQ منتشر شد.

۲-۲- پرسشنامه تاب آوری

این پرسشنامه را کونور و دیویدسون (۲۰۰۳) با مرور منابع پژوهشی ۱۹۹۱-۱۹۷۹ حوزه تاب آوری تهیه کردند. بررسی ویژگی های روان سنجی این مقیاس در شش گروه، جمعیت عمومی، مراجعه کنندگان به بخش مراقبت های اولیه، بیماران سرپایی روانپزشکی، بیماران با مشکل اختلال اضطراب فراگیر و دو گروه از بیماران استرس پس از سانحه انجام شده است.

تهیه کنندگان این مقیاس بر این باورند که این پرسشنامه به خوبی قادر به تفکیک افراد تاب آور از غیرتاب آور در گروه های بالینی و غیربالینی بوده و می تواند در موقعیت های پژوهشی و بالینی مورد استفاده قرار گیرد. پرسشنامه تاب آوری کونور و دیویدسون ۲۵ عبارت دارد که در یک مقیاس لیکرتی بین صفر (کاملاً نادرست) تا پنج (همیشه درست) نمره گذاری می شود.

کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes

پایایی خارجی: کونور و دیویدسون ضریب آلفای کرونیخ مقیاس تاب آوری را ۰/۸۹ گزارش کرده اند. همچنین ضریب پایایی حاصل از روش بازآزمایی در یک فاصله ۴ هفته ای ۰/۸۷ بوده است.

پایایی ایرانی: این مقیاس در ایران توسط محمدی (۱۳۸۴) هنجاریابی شده است. وی برای تعیین پایایی مقیاس تاب آوری کونور و دیویدسون از روش آلفای کرونیخ بهره گرفته و ضریب پایایی ۰/۸۹ را گزارش کرده است.

اعتبار خارجی: نمرات مقیاس تاب آوری کونور و دیویدسون با نمرات مقیاس سرسختی کوباسا همبستگی مثبت معنادار و با نمرات مقیاس استرس ادراک شده و مقیاس آسیب پذیری نسبت به استرس شیهان همبستگی منفی معناداری داشتند که این نتایج حاکی از اعتبار همزمان این مقیاس است.

اعتبار ایرانی: برای تعیین روایی این مقیاس نخست همبستگی هر عبارت با نمره کل مقوله محاسبه و سپس از روش تحلیل عاملی بهره گرفته شد. محاسبه همبستگی هر نمره با نمره کل به جز عبارت ۳، ضریب های بین ۰/۴۱ تا ۰/۶۴ را نشان داد. سپس عبارات مقیاس به روش مؤلفه های اصلی مورد تحلیل عاملی قرار گرفتند. پیش از استخراج عوامل بر پایه ماتریس همبستگی عبارات، دو شاخص KMO و آزمون کرویت بارتلت محاسبه شدند.

۲-۳- پرسشنامه هوش اجتماعی

این پرسشنامه دارای ۲۱ سوال بوده و هدف آن سنجش هوش اجتماعی افراد و خرده مقیاس های آن خرده مقیاس پردازش اطلاعات اجتماعی (SIP)، خرده مقیاس آگاهی اجتماعی (SA)، خرده مقیاس مهارت های اجتماعی (SS) است.

در پژوهش رضائی (۱۳۸۹) پس از تایید روایی صوری مقیاس، پایائی آن یا قابلیت اعتماد آن با استفاده از روش اندازه گیری آلفای کرونیخ محاسبه شد. معمولاً دامنه ضریب اعتماد آلفای کرونیخ از صفر (۰) به معنای عدم پایداری، تا مثبت یک (۱+) به معنای پایائی کامل قرار می گیرد و هر چه مقدار بدست آمده به عدد مثبت یک نزدیکتر باشد قابلیت اعتماد پرسشنامه بیشتر می شود. آلفای کرونیخ برای پرسشنامه مقیاس هوش اجتماعی ترومسو در جدول زیر ارائه شده است:

بُعد	آلفای کرونیخ
خرده مقیاس پردازش اطلاعات اجتماعی (SIP)	۰/۷۳
خرده مقیاس آگاهی اجتماعی (SA)	۰/۶۶
خرده مقیاس مهارت های اجتماعی (SS)	۰/۶۴
کل	۰/۸۱

۲-۴- روش اجرا

در پژوهش حاضر به منظور گرد آوری مطالعات در زمینه ی مبانی نظری و ادبیات پژوهش، از منابع کتابخانه ای، مقالات، کتاب های مورد نیاز و نیز سایت های معتبر استفاده شده است. همچنین به منظور جمع آوری مطالعات از روش میدانی بهره گیری شده است، به این ترتیب که ابتدا تمامی مدارس مقطع دوم متوسطه شناسایی و ده مدرسه به صورت تصادفی انتخاب شدند. سپس با مراجعه به مدارس و همکاری مدیران و معاونان مدارس، پرونده تحصیلی دانش آموزان بررسی شد و تعدادی از دانش آموزان که فرزند طلاق بودند و تعدادی که عادی بودند، انتخاب شدند و مطالعات آنها از قبیل سطح سواد والدین، زندگی با پدر و مادر، تک فرزند بودن، عدم استفاده از داروهای خاص و همچنین سطح اقتصادی آنها یادداشت شد و ۶۰ دانش آموز فرزند طلاق و ۶۰ دانش آموز عادی که از هر لحاظ همگن و شبیه بودند انتخاب شدند. سپس پرسشنامه بین این افراد توزیع شد و هوش اجتماعی، تاب آوری و شادکامی آنها از طریق پرسشنامه ها سنجیده شد. و سپس آنها را جمع آوری و مورد تجزیه و تحلیل قرار دادیم.

۵

۳-بحث درباره یافته‌ها

در این بخش، پیش از ورود به بررسی فرضیات تحقیق، نرمال بودن توزیع متغیرها مورد بررسی قرار گرفت. جهت بررسی نرمال بودن داده‌ها از آزمون شاپیرو-ویلک استفاده شده است.

جدول ۱: آزمون نرمال بودن توزیع متغیرهای پژوهش

نتیجه‌ی آزمون	شاپیرو-ویلک		کلموگروف-اسمیرنف		متغیر
	سطح معنی‌داری	آماره	سطح معنی‌داری	آماره	
نرمال است	۰/۴۵	۰/۸۹۰	۰/۵۶	۱/۱۵	شادکامی
نرمال است	۰/۶۸	۰/۹۷۰	۰/۴۱	۱/۰۸۵	هوش اجتماعی
نرمال است	۰/۵۷	۰/۷۴۶	۰/۳۹	۰/۸۸۶	تاب‌آوری

باتوجه جدول ۱، براساس نتایج آزمون کلموگروف-اسمیرنف و شاپیروویلک برای متغیرها فرض H_0 مبنی بر نرمال بودن داده‌ها پذیرفته می‌شود($P\text{-value} > ۰/۰۵$). بنابراین شرط عدم تخطی از توزیع نرمال بودن داده‌ها برقرار است. براساس نتایج، در گروه فرزندان خانواده‌های عادی، ۳۷ درصد دانش‌آموزان در پایه‌ی اول متوسطه و ۳۶ درصد در پایه‌ی دوم متوسطه و ۲۷ درصد در پایه‌ی سوم متوسطه در حال تحصیل بودند. در گروه فرزندان خانواده‌های طلاق نیز، ۲۹ درصد دانش‌آموزان در پایه‌ی اول متوسطه و ۴۱ درصد در پایه‌ی دوم متوسطه و ۳۰ درصد در پایه‌ی سوم متوسطه در حال تحصیل بودند. از آزمون تحلیل واریانس یکراهه برای مقایسه‌ی شادکامی، مولفه‌های هوش اجتماعی و تاب‌آوری در دانش‌آموزان خانواده‌های عادی و طلاق استفاده شد. نتایج تحلیل واریانس یکراهه در جدول ۲ نشان می‌دهد که بین دو گروه دانش‌آموزان خانواده های عادی و طلاق و در زمینه شاخص شادکامی، مولفه‌های هوش اجتماعی(مهارت اجتماعی، آگاهی اجتماعی و پردازش اطلاعات) و تاب‌آوری تفاوت معناداری وجود دارد($\text{sig} < ۰/۰۵$).

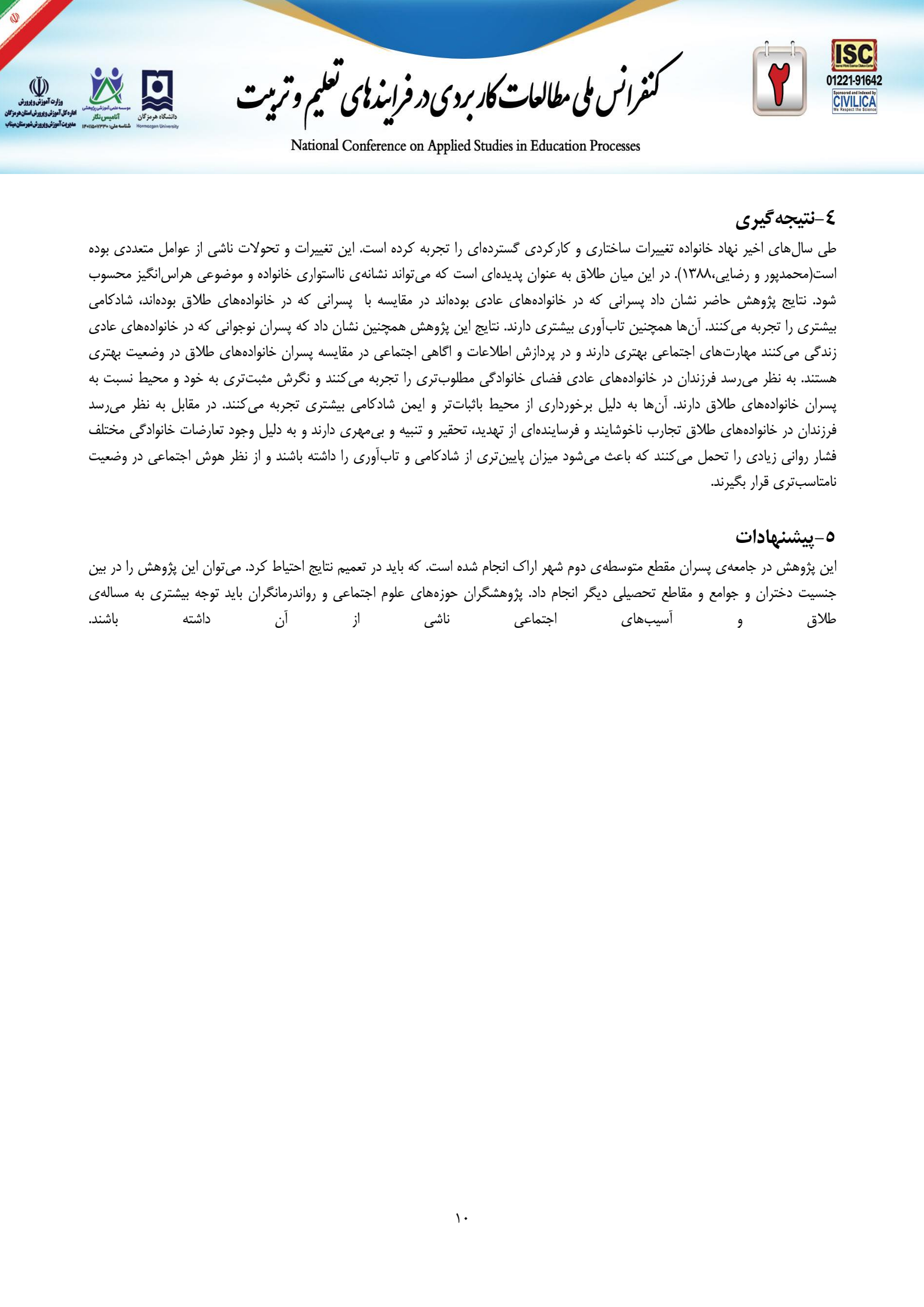
جدول ۲- آزمون تحلیل واریانس یکراهه

متغیر وابسته	منبع	مجموع مجزورات	درجه آزادی	میانگین مجزورات	F	معناداری
شادکامی	گروه	۵۹۸۶/۷۷	۱	۵۹۸۶/۷۷	۱۱۲/۸۳	۰/۰۰۰۱
	خطا	۶۶۲۳/۱۰۱	۱۳۸	۴۷/۹۹		
	کل	۱۲۶۰۹/۸۷	۱۳۹			
مهارت اجتماعی	گروه	۳۵۱۲/۲	۱	۳۵۱۲/۲	۱۱۴/۲۲	۰/۰۰۰۱
	خطا	۳۶۱۱/۰۲	۱۳۸	۲۶/۱۶		
	کل	۷۱۲۳/۲۲	۱۳۹			
آگاهی اجتماعی	گروه	۳۲۴۸/۹۶	۱	۳۲۴۸/۹۶	۱۱۹/۶۵	۰/۰۰۰۱
	خطا	۳۴۵۸/۴	۱۳۸	۲۵/۰۶		
	کل	۶۷۷۰/۳۶	۱۳۹			
پردازش اطلاعات	گروه	۴۱۱۱/۰۴	۱	۴۱۱۱/۰۴	۱۲۴/۰۱	۰/۰۰۰۱
	خطا	۴۱۲۱/۴	۱۳۸	۲۹/۸۶		
	کل	۸۲۳۲/۴۴	۱۳۹			
تاب‌آوری	گروه	۹۸۷۴/۳۱۰	۱	۹۸۷۴/۳۱۰	۱۲۶/۴۲	۰/۰۰۰۱
	خطا	۹۹۸۹/۱	۱۳۸	۸۴/۶۵		
	کل	۱۹۸۶۳/۴۱	۱۳۹			

جدول ۹-: نتایج آزمون t مستقل جهت مقایسه‌ی میانگین مولفه‌های هوش اجتماعی دانش آموزان خانواده های عادی و طلاق

آزمون t برای برابری میانگین				آزمون لوین برای برابری واریانس			
تفاوت میانگین	Sig	df	t	Sig	F		
۸/۸۸	۰/۰۰۱	۱۳۷	۱۴/۱	۰/۲۸	۱/۶۵۱	با فرض برابری واریانس	مهارت اجتماعی
۸/۸۸	۰/۰۰۱	۱۳۷	۱۴/۱			با فرض نابرابری واریانس	
۱۱/۱۲	۰/۰۰۰۱	۱۳۷	۱۲/۰۱	۰/۳۱	۱/۴۱۸	با فرض برابری واریانس	آگاهی اجتماعی
۱۱/۱۲	۰/۰۰۰۱	۱۳۷	۱۲/۰۱			با فرض نابرابری واریانس	
۳/۸۲	۰/۰۰۱	۱۳۷	۱۱/۰۳	۰/۳۳	۱/۱۹	با فرض برابری واریانس	پردازش اطلاعات
۳/۸۲	۰/۰۰۱	۱۳۷	۱۱/۰۳			با فرض نابرابری واریانس	

نتایج حاصل از آزمون لون در جدول ۹ نشان می‌دهد که فرض برابری واریانس مولفه‌های مهارت اجتماعی، آگاهی اجتماعی و پردازش اطلاعات در بین دانش‌آموزان خانواده‌های عادی و طلاق پذیرفته می‌شود(به ترتیب: $\text{sig}=۰/۲۸$ ، $F=۱/۴۱۸$ ، $\text{sig}=۰/۳۱$ و $F=۱/۴۱۸$ و $\text{sig}=۰/۳۳$ و $F=۱/۱۹$). لذا با فرض برابری واریانس، میزان تفاوت میانگین مولفه‌های مهارت اجتماعی، آگاهی اجتماعی و پردازش اطلاعات در بین دانش‌آموزان خانواده‌های عادی و طلاق به ترتیب ۸/۸۸، ۱۱/۱۲ و ۳/۸۲ می‌باشد. با توجه به مثبت بودن میزان تفاوت و نتایج آزمون t مستقل فرض برابری میانگین مهارت اجتماعی، آگاهی اجتماعی و پردازش اطلاعات در بین دانش‌آموزان خانواده‌های عادی و طلاق (به ترتیب: $\text{sig}= ۰/۰۰۱$ و $t=۱۴/۰۱$ ، $\text{sig}= ۰/۰۰۰۱$ و $t=۱۲/۰۱$ و $\text{sig}= ۰/۰۰۱$ و $t=۱۱/۰۳$) و از آنجا که مقدار میانگین مهارت اجتماعی، آگاهی اجتماعی و پردازش اطلاعات بین دانش‌آموزان خانواده‌های عادی از دانش‌آموزان خانواده‌های طلاق بیشتر است. لذا با فاصله اطمینان ۹۵٪ می‌توان گفت بین هوش اجتماعی در بین دانش‌آموزان خانواده های عادی و طلاق تفاوت وجود دارد.



۴- نتیجه گیری

طی سال‌های اخیر نهاد خانواده تغییرات ساختاری و کارکردی گسترده‌ای را تجربه کرده است. این تغییرات و تحولات ناشی از عوامل متعددی بوده است (محمدپور و رضایی، ۱۳۸۸). در این میان طلاق به عنوان پدیده‌ای است که می‌تواند نشانه‌ی ناستواری خانواده و موضوعی هراس‌انگیز محسوب شود. نتایج پژوهش حاضر نشان داد پسرانی که در خانواده‌های عادی بوده‌اند در مقایسه با پسرانی که در خانواده‌های طلاق بوده‌اند، شادکامی بیشتری را تجربه می‌کنند. آن‌ها همچنین تاب‌آوری بیشتری دارند. نتایج این پژوهش همچنین نشان داد که پسران نوجوانی که در خانواده‌های عادی زندگی می‌کنند مهارت‌های اجتماعی بهتری دارند و در پردازش اطلاعات و آگاهی اجتماعی در مقایسه پسران خانواده‌های طلاق در وضعیت بهتری هستند. به نظر می‌رسد فرزندان در خانواده‌های عادی فضای خانوادگی مطلوب‌تری را تجربه می‌کنند و نگرش مثبت‌تری به خود و محیط نسبت به پسران خانواده‌های طلاق دارند. آن‌ها به دلیل برخورداری از محیط باثبات‌تر و ایمن شادکامی بیشتری تجربه می‌کنند. در مقابل به نظر می‌رسد فرزندان در خانواده‌های طلاق تجارب ناخوشایند و فرساینده‌ای از تهدید، تحقیر و تنبیه و بی‌مهری دارند و به دلیل وجود تعارضات خانوادگی مختلف فشار روانی زیادی را تحمل می‌کنند که باعث می‌شود میزان پایین‌تری از شادکامی و تاب‌آوری را داشته باشند و از نظر هوش اجتماعی در وضعیت نامناسب‌تری قرار بگیرند.

۵- پیشنهادات

این پژوهش در جامعه‌ی پسران مقطع متوسطه‌ی دوم شهر اراک انجام شده است. که باید در تعمیم نتایج احتیاط کرد. می‌توان این پژوهش را در بین جنسیت دختران و جوامع و مقاطع تحصیلی دیگر انجام داد. پژوهشگران حوزه‌های علوم اجتماعی و روان‌درمانگران باید توجه بیشتری به مساله‌ی طلاق و آسیب‌های اجتماعی ناشی از آن داشته باشند.



کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes

منابع فارسی

- آقای، اصغر؛ عباسی، عاطفه و ابراهیمی مقدم؛ حسین (۱۳۹۸). اثربخشی درمان فراشناختی بر تاب آوری افراد مبتلا به اختلال اضطراب فراگیر. مجله علوم روانشناختی / دوره هجدهم / شماره ۷۸ / ص ۶۹۸-۶۹۱ تابستان (شهریور) ۱۳۹۸.
- بلوچی، یونس و خدایجو، آرزو و باشام، عابده و حسین بر، زینب و لیاقت، نرگس، ۱۴۰۱، رابطه تاب آوری و خودکارآمدی عمومی با شادکامی دانش آموزان مقطع متوسطه دوره اول شهرستان چابهار، چهارمین همایش ملی پژوهش های حرفه ای در روانشناسی و مشاوره با رویکرد از نگاه معلم، میناب
- بیانفر، فاطمه و حقانی، حمیده، ۱۴۰۰، رابطه مهارت های مثبت اندیشی با انگیزه پیشرفت و شادکامی و عزت نفس دانش آموزان دختر سال دوم هنرستان، چهارمین همایش بین المللی روانشناسی، علوم تربیتی و مطالعات اجتماعی، همدان
- پناه علی، امیر و زنجانی، شروین (۱۳۹۸). اثر بخشی معنا درمانی گروهی بر تاب آوری زنان دارای نشانه های ناگویی هیجانی. مجله روانشناسی بالینی _ سال یازدهم، شماره ۱ (پیاپی ۴۱) بهار ۱۳۹۸.
- پاکدامن، لیلا، ۱۴۰۱، بررسی رابطه شادکامی و خوش بینی با تاب آوری روانشناختی معلمان شهر شیراز.
- جاهد، حسینعلی؛ حسینی، سیده اسماء؛ طغیانی دولت آبادی، زهرا؛ عبدالملکی، شایسته. (۱۳۹۹). رابطه اشتغال مادر با شادکامی و خودکارآمدی تحصیلی دانش آموزان، مجله راهبردهای آموزش در علوم پزشکی، دوره ۱۳، شماره ۱، ۱۳۹۹، صص ۵۳-۶۱.
- جوکار، بهرام (۱۳۹۶). نقش واسطه ای تاب آوری در رابطه بین هوش هیجانی و هوش عمومی با رضایت از زندگی، نشریه روان شناسی معاصر / دوره دوم / شماره ۲ / صفحه ۱۲-۳
- حلیمی، صبور؛ قربانعلی، آقا احمدی و لیال، کیادلیری. (۱۳۹۱). بررسی رابطه هوش اجتماعی با مهارت کارآفرینی دانشجویان دانشگاه آزاد شهرستان چالوس، دومین کنفرانس دانشجویی کارآفرینی کشور، تهران: دانشگاه شاهد.
- خالق خواه، علی؛ رضایی شریف، علی؛ شیخ الاسلامی، علی؛ پیرقلی، معصومه. (۱۳۹۸). رابطه ی بین هوش اجتماعی و خودکارآمدی با سبک حل مساله ی خلاق دانش آموزان، فصلنامه علمی، پژوهشی ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، دوره نهم، شماره یک، تابستان ۹۸، صص ۱۸۵-۲۰۰.
- خانی، لطفعلی و غفاری، مظفر و محمودی، اعظم و خانی، مهرانگیز، ۱۴۰۱، تحلیل نقش میانجی گری مسئولیت پذیری در تبیین تاثیر هوش اجتماعی بر شادکامی پرستاران
- دلاور، علی (۱۳۹۸). مبانی نظری و عملی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی. تهران: رشد.
- دیناروند، علی، ۱۳۹۹، تاثیر آموزش هوش هیجانی بر سازگاری اجتماعی - فردی و شادکامی و عملکرد تحصیلی دانش آموزان پسر دوره اول متوسطه شهر بندر امام خمینی (ره)، سومین کنفرانس بین المللی روانشناسی، مشاوره، تعلیم و تربیت، مشهد
- ربیعی، داود؛ مدبری، بهنام و محمودی، محمود (۱۳۹۹). تدوین مدل ارتباطی هوش اجتماعی و مسئولیت پذیری اجتماعی.
- رجبی زاده، مرضیه. (۱۳۹۵). ارائه الگوی برنامه درسی تربیت دینی مبتنی بر یادگیری هوش هیجانی - اجتماعی در دوره متوسطه از دیدگاه معلمان. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید باهنر کرمان.
- رئیس، مرضیه؛ احمدی طهران، هدی؛ حیدری، سعیده؛ جعفریگلو، عصمت؛ عابدینی، زهرا و بطحایی، سید احمد (۱۳۹۲). ارتباط هوش معنوی با شادکامی و پیشرفت تحصیلی در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی قم. مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی. ۱۳ (۵): ۴۳۱-۴۴۰
- رئیس، محمدعلی و درزاده، اصغر و جدگال طاهر، صفیه و جامی، منیژه و رهواره، فاطمه، ۱۴۰۱، تاثیر خودکارآمدی، تاب آوری و شادکامی بر ابراز وجود معلمان شهرستان چابهار، چهارمین همایش ملی پژوهش های حرفه ای در روانشناسی و مشاوره با رویکرد از نگاه معلم، میناب
- سمیعی نیا، اکرم و کاشی کار، انیسه، ۱۴۰۰، پیش بینی انگیزه پیشرفت تحصیلی در دانش آموزان دختر بر اساس شادکامی، هشتمین همایش ملی تازه های روانشناسی مثبت، بندرعباس
- شفیع آبادی، عبدالله؛ موزیری، عباس؛ اسمعیلی، معصومه و یونسی، جلیل (۱۳۹۹). مدل یابی عوامل موثر بر تاب آوری خانواده ایرانی. مجله علوم روانشناختی / دوره نوزدهم / شماره ۹۵ / ص ۱۴۰۹-۱۴۰۱ زمستان (بهمن) ۱۳۹۹.
- شقایق شیر، ولی الله و احمدی، محمدسعید، ۱۳۹۴، مقایسه ی انگیزش پیشرفت و ابعاد آن در نوجوانان خانواده های تک فرزند و چند فرزند، کنفرانس بین المللی علوم انسانی، روانشناسی و علوم اجتماعی تهران.



کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes



وزارت آموزش و پرورش
انوار کمال آموزش و پرورش استان هرمزگان
معاونت آموزش و پرورش شهرستان میناب



موسسه ملی آموزش و پژوهش
آناویس بنکار
شماره ملی: ۴۳۱۵۰۷۳۳۰



دانشگاه هرمزگان
Hormozgan University

صالحی عمران، ابراهیم و عابدینی بلترک، میمنت. (۱۳۹۷). بررسی رابطه بین شادکامی با موفقیت تحصیلی دانش آموزان در فضاهای آموزشی استان مازندران با تاکید بر نقش برنامه ریزی آموزشی. دو فصلنامه مطالعات برنامه ریزی آموزشی، دوره هفتم، شماره سیزدهم، بهار و تابستان ۱۳۹۷.

صفارنیا، مجید؛ سلگی، زهرا؛ توکلی، سارا. (۱۳۹۰). بررسی مقدماتی پایایی و روایی پرسشنامه هوش اجتماعی در دانشجویان دانشگاه های استان کرمانشاه. پژوهش های روان شناسی اجتماعی، ۱۰(۳)، ص ۵۷-۷۰.

طاهری، آزاده؛ سهیلی، فریبا و پور شهریار، مه سیما (۱۳۹۶). مقایسه ی هوش اجتماعی و همدلی با بیمار در دانشجویان پزشکی ایران و انگلستان: یک مطالعه ی میان فرهنگی. مجله روان شناسی و روان پزشکی شناخت سال چهارم، شماره ۱، ص ۵۰-۳۵، بهار ۱۳۹۶.

عصاره، علیرضا؛ صالح صدق پور، بهرام؛ عربی، احمد. (۱۳۹۸). بررسی رابطه برنامه درسی زبان آموزی با مؤلفه های هوش اجتماعی دانش آموزان ابتدایی. فصلنامه روان شناسی تربیتی دانشگاه علامه طباطبائی، سال پانزدهم، شماره پنجاه و سه، پاییز ۹۸، صص ۱۰۹-۱۳۹.

علاقه بند، لیلیا؛ پاشا شریفی، حسن؛ فرزاد، ولی الله و آقا یوسفی، علیرضا (۱۳۹۹). پیشبینی طلاق عاطفی بر اساس سواد عاطفی، سبک های مقابله ای، کیفیت زندگی، هیجان خواهی با میانجی گری تاب آوری. مجله علوم روانشناختی/ دوره نوزدهم/ شماره ۹۰/ ص ۷۴۳-۷۳۳ تابستان (شهریور) ۱۳۹۹.

علیزاده، دانیال و موسوی، سیده مریم، ۱۴۰۰، شادکامی و تاب آوری با احساس غربت در دانشجویان خوابگاهی، دومین همایش ملی زندگی دانشجویی با تاکید بر فراغت، تاب آوری و سلامت، همدان

فرهادی نژاد، محسن؛ زارعی وش، فاطمه؛ رستگار، عباسعلی و مجاهدی، مرتضی (۱۳۹۹). پیش بینی تاب آوری بر اساس مزاج با نقش تعدیل گری جنسیت. مجله روانشناسی بالینی _ سال دوازدهم، شماره ۳ (پیاپی ۴۷)، پاییز ۱۳۹۹.

فریدونی، سمیه. (۱۳۹۸). واکاوی مفهوم خانواده مطلوب از دیدگاه دانش آموزان. فصلنامه خانواده و پژوهش شماره ۴۶.

فیروزی، محمدرضا؛ محمدی، مهرنوش، نیک دل، (۱۳۹۵). نقش پیش بینی کننده هوش هیجانی و سبک های فرزندپروری ادراک شده در شادکامی دانش آموزان، پژوهشنامه روانشناسی مثبت/ دوره دوم/ شماره ۴/ صفحه ۳۹

قدم پور، عزت اله؛ بیرانوند، کبری، ۱۳۹۴، اثر آموزش معادرمانی بر شادکامی و سرزندگی تحصیلی دانش آموزان، نشریه: تازه های علوم شناختی، دوره ۱۹، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۶.

قره درویشلو، سجاد؛ قمری کیوی، حسین و شیخ الاسلامی، علی (۱۳۹۷). اثربخشی خانواده درمانی ساختاری بر انگیزه درمان و عملکرد خانواده در خانواده های افراد مبتلا به سوء مصرف مواد. سال دوازدهم، شماره شماره چهارم و نهم، ویژه نامه ۲

کیامرثی، آذر و مومنی، سوبیل (۱۳۹۲). بررسی ارتباط سرمایه ی اجتماعی و شادکامی با پیشرفت تحصیلی در دانش آموزان دختر دبیرستانی. مجله ی روان شناسی مدرسه، بهار ۱۳۹۲.

محمدپور، احمد. رضایی، مهدی (۱۳۸۸). بازسازی معنایی تغییرات خانواده به شیوه نظریه زمینه ای مطالعه موردی ایالات مکتور و گورک، فصلنامه خانواده پژوهی، دوره پنجم، ۳، ۳۱۵-۳۳۰

منصوری، رقیه، ۱۳۹۸، پیش بینی سطح شادکامی بر اساس انگیزش یادگیری و ویژگی های شخصیتی در دانشجویان دانشگاه طلع مهر نیکوئی، فاطمه و علیپور، احمد (۱۳۹۸). جامعه پسندهای و هوش اجتماعی در دانشجویان با توجه به دست برتری. پژوهش های روان شناسی اجتماعی، شماره سی و چهارم، تابستان ۱۳۹۸.

وطنی، صباح و عباسپور، الهام و ویسی، بهنام و خرم، معصومه، ۱۳۹۹، تاثیر برنامه مثبت اندیشی بر سلامت معنوی، شادکامی دانشجویان هاشمی، سیداسماعیل، ماهور، حسین. (۱۳۹۵). اثربخشی آموزش ذهن آگاهی بر شادکامی دانش آموزان. پژوهش های روان شناسی بالینی و مشاوره.

یونسی رباطی، زینب و علاءالدین، طلیعه و بابائی، مهناز، ۱۳۹۴، تاب آوری و پرخاشگری در فرزندان طلاق.

منابع انگلیسی

- Amato P.R., Keith B. (1991a). "Parental divorce and adult well-being: A meta-analysis". Journal of Marriage and the Family, 53, 43-58.
- Amato P.R., Keith B. (1991b). "Parental divorce and the well-being of children: A meta-analysis". Psychological Bulletin, 110, 26-46.
- Jané -Llopis E, Barry M, Hosman C, Patel V. Mental health promotion works: a review. Promo Educ 2005;12(2_suppl):9-25.

- Meerow, S., & Newell, J. P. (2019). Urban resilience for whom, what, when, where, and why?. *Urban Geography*, 40(3), 309-329.
- Montesi, J. L., Conner, B. T., Gordon, E. A., Fauber, R. L., Kim, K. H., & Heimberg, R. G. (2013). On the relationship among social anxiety, intimacy, sexual communication, and sexual satisfaction in young couples. *Archives of sexual behavior*, 42(1), 81-91.
- Maulding, W., Peters, G.B., Roberts, J., Leonard, E., Sparkman, L. (2012). Emotional intelligence resilience in children and adolescents: Processes, mechanisms and interventions. Cambridge: Cambridge University Press, 354-386.
- Nijholt, A., Stock, O., & Nishida, T. (2009). Social intelligence design in ambient intelligence. *AI & society*, 24(1), 1-3.
- Poursardar F, Sangari A, Abbaspour Z, Alboukurdi S. The Effect Of Happiness On Mental Health And Life Satisfaction. *J Kermanshah Univ Med Sci* 2012;16(2): 47 -139.
- Rafiei M, Mosavipour S, Aghanajafi M. Happiness, Mental Health, And Their Relationship Among The Students At Arak University Of Medical Sciences In 2010. *Arak Univ Med Sci J* 2012;15(3): 1 5 - 2 5.
- Rojas,M.,Rodriguez,Y.,Zapata,E.,Monsalve,R.D., ... & Anaya, j.M.(2018).Resilience in women with autoimmune rheumatic diseases.**Joint Bone Spine**,85(6),715-720.
- Santiesteban, I., Banissy, M.J., Catmur, C., & Bird, G. (2012). Enhancing social ability by stimulating right temporoparietal junction. *Curr Biol* 22:2274-2277

